

Sanni Salo

HUUMAUSAINEN KÄYTTÖRIKOS NUORENA HENKILÖNÄ
- PUHUTTELU KEINONA VAIKUTTAA

Liiketalouden koulutusohjelma
2019

HUUMAUSAINEN KÄYTTÖRIKOS NUORENA HENKILÖNÄ – PUHUTTELU KEINONA VAIKUTTAA

Salo, Sanni
Satakunnan ammattikorkeakoulu
Liiketalouden koulutusohjelma
Toukokuu 2019
Ohjaaja: Saarikko, Simo
Sivumäärä: 32
Liitteitä:

Opinnäytetyön aiheena tutkittiin puhuttelumenettelyä, jota käytetään tietyin edellytyksin seuraamuksena huumausaineen käyttörikokseen nuorena henkilönä syyllistyneille henkilöille. Puhuttelumenettelyn ohjeistus muuttui 1.1.2019 ja entinen pelkästään syyttäjän järjestämä tilaisuus muuttui kaksiosaiseksi. Uuden ohjeistuksen myötä myös poliisi järjestää puhuttelutilaisuuksia. Tutkimuksessa käytiin muutoksen keskeiset asiat läpi, mutta työn pääpaino säilyi syyttäjän järjestämässä tilaisuudessa.

Tutkimuksen teoreettisessa osassa käsiteltiin huumausaineiden rangaistavuuden historiaa, huumausainerikollisuutta koskevaa lainsäädäntöä, nuorten huumeidenkäytön yleisyyttä, sekä puhuttelumenettelyn ohjeistuksia. Myös huumausaineiden käytön historia ja tyypilliset seuraamukset käsiteltiin lyhyesti.

Empiriaosassa käytiin läpi puhuttelumenettelyn käytäntöjä, keinoja vaikuttaa nuorten ajatusmaailmaan ja myöhempään huumeidenkäyttöön, sekä syyttäjien ajatuksia menettelyn tehokkuudesta. Työssä tutkittiin myös Sisä-Suomen syyttäjänvirastossa vuonna 2015 puhuteltujen henkilöiden syyllistymistä uusiin huumausainerikoksiin. Lähteinä työssä käytettiin lainsäädäntöä, oikeuskirjallisuutta, ohjeistuksia, virallisia tilastoja sekä poliisin ja syyttäjän rekistereitä.

Tutkimuksen tuloksena saatiin selkeä kuva puhuttelumenettelyn nykyisestä tilanteesta, tilaisuuden rungosta, erilaisista keinoista vaikuttaa, sekä menettelyn tehokkuudesta. Kehityskohtena tunnistettiin toistaiseksi suuret alueelliset erot, sekä pohdittiin mahdollisia syitä ja ratkaisuja niihin.

UNLAWFUL USE OF NARCOTICS AS A YOUNG PERSON – DISCUSSION WAY TO INFLUENCE

Salo, Sanni

Satakunnan ammattikorkeakoulu, Satakunta University of Applied Sciences

Degree Programme in Business Administration

May 2019

Supervisor: Saarikko, Simo

Number of pages: 32

Appendices:

The objective of this study was to examine the prosecutor's discussion procedure that has been used to sanction the young drug use offenders, with some special regulations. A guidance of the discussion procedure has been changed 1.1.2019. The former prosecutor's discussion changed into two-piece discussion and the new guidance allows also the police to hold these discussion events. The thesis processes the main content of the new guidance, but it focuses on the discussion hold by prosecutors.

The theoretical part of the thesis examines the history of the punishability of drugs, the legislation of drug offences, the prevalence of drug use offences among young people and the guidance for the prosecutor's discussion procedure. In addition to this, the history of the drug use and the most common sanctions in the drug use crimes were shortly processed in this part of the thesis.

The empirical part examines the procedure of the discussion along with methods and ways to influence to the ideology of the youths and to their possible drug use in the future. The part also includes prosecutors thoughts about the effectiveness of the discussion procedure. The study explores about young people being committed to drug use crimes again after being in prosecutor's discussion in 2015 at the Prosecutor's Office of Inland Finland. In addition to the research material, the thesis also includes; current legislation and legal literature, related guidances, official statistics and police departments and prosecutors' registers as a source material.

The results of the research show a comprehensive and detailed outline of the prosecutor's discussion procedure, how effective it is and the current state of it. The results also shows the different ways to influence on the youths. Major differences on procedure by location appeared to be the main development target.

SISÄLLYS

1	JOHDANTO.....	5
2	OPINNÄYTETYÖN TOTEUTUS	6
2.1	Tutkimuksen tavoite.....	6
2.2	Tutkimusmenetelmät.....	7
3	KRIMINALISOINNIN HISTORIA.....	8
3.1	Ihmelääkkeestä ongelmaksi	8
3.2	Huumausaineiden käytön kehitys	9
3.3	Oman käytön kriminalisointi	10
4	HUUMAUSAINEN KÄYTTÖRIKOS NUORENA HENKILÖNÄ	12
4.1	Nuorten huumeiden käyttö.....	12
4.2	Huumausaineen käyttörikosuudistus	12
4.2.1	Huumausaineen käyttörikos	13
4.2.2	Nuori henkilö rikoksenteijänä	15
5	PUHUTTELUTILAISUUS.....	16
5.1	Mikä on puhuttelutilaisuus?.....	16
5.2	Puhuttelujen määrä.....	18
6	VAIKUTTAMISEN KEINOT	22
6.1	Valistava puhetapa	23
6.2	Seuraamukseen herättelevä puhetapa.....	24
6.3	Syyttäjien ajatuksia puhuttelun tehosta.....	25
7	TUTKIMUS POLIISIN REKISTEREIHIN.....	27
8	POHDINTA.....	29
	LÄHTEET.....	31
	LIITTEET	

1 JOHDANTO

Huumausaineiden käyttö lisääntyy vauhdilla, todistaa Terveiden ja hyvinvoinnin laitoksen tekemä jätevesitutkimus. Huumeisiin kuolee vuosittain jo lähes yhtä monta, kuin liikenneonnettomuuksiin. Lööpit toisensa perään huutavat, kuinka ”nuorten on jo helpompi hankkia huumeita, kuin viinaa”, ”jo joka kolmas rattijuoppo kärehtää huumeista”. Nuoriso on raittiimpaa kuin koskaan ennen, mutta yläasteiden käytäväpuheissa huumekekokeilut ovat arkea. Pilveä kaverilta kokeileva nuori ei välttämättä olekaan se luokan ongelmatapaus. Hän voi yhtä hyvin olla oma, kymppin kokeita kotiin tuova urheilijanuorukainen. Asenneilmasto muuttuu jatkuvasti liberaalimpaan suuntaan ja nekään, jotka eivät itse käytä, eivät välttämättä tuomitse kaverin kokeiluita. Huumeidenkäyttö nähdään enenevässä määrin yksilön omana valintana. Tarvitaan keinoja puuttua tilanteeseen ja vaikuttaa nuorten asenteisiin. (Auramies 2018. Tuomi 2018. Terveiden ja hyvinvoinnin laitos 2018.)

Suhtautuminen huumausaineiden käytön rangaistavuuteen on vaihdellut vuosien saatossa, eikä se milloinkaan ole ollut aivan kiistatonta. Rangaistavaa huumausaineenkäytöstä tuli ensimmäisen kerran vuonna 1966. Vuonna 2001 astui voimaan huumausaineen käyttörikosta koskeva uudistus, jossa korostettiin nuorten ja huumeriippuvaisien osalta rangaistuksen sijasta muiden viranomaistoimien tehokkuutta pyrittäessä katkaisemaan kierre.

Tässä opinnäytetyössä tarkastelen keskustelutilaisuutta ja seuraamusluonteista syyttämättä jättämistä, sekä keinoja, joita syyttäjällä on käytössään pyrittäessä tehokkaasti vaikuttamaan nuoren ajatusmaailmaan huumeiden käytön suhteen. Kerään tietoa järjestettyjen puhuttelujen määrästä eri puolella Suomea ja kartoitan, kuinka tehokkaana keinona puhuttelua ylipäätään pidetään verrattuna esimerkiksi sakkomenettelyyn.

2 OPINNÄYTETYÖN TOTEUTUS

2.1 Tutkimuksen tavoite

Opinnäytetyön tarkoituksena on selvittää, millaisia rikosoikeudellisia keinoja syyttäjällä on käytössään pyrittäessä vaikuttamaan nuorten huumausaineiden käyttöön, estämään ajautuminen uusiin rikoksiin, sekä kuinka tehokkaana keinona puhuttelumenettelyä pidetään. Työn toimeksiantajana oli Sisä-Suomen syyttäjänvirasto. Toimeksiantaja ei antanut tarkkoja raameja työn tekemiseen, vaan työtä ohjasi tekijän oma kiinnostus puhuttelumenettelyn tehoon, keinoihin ja käytäntöihin.

Puhuttelumenettelyllä tarkoitetaan oikeudenkäynnistä rikosasioissa annetun lain nojalla järjestettävää suullista neuvottelutilaisuutta, jonka syyttäjä järjestää alaikäisen henkilön jäädessä kiinni huumausaineen käyttörikoksesta. 31.12.2018 asti puhuttelutilaisuuden järjesti vain syyttäjä ja se oli nuorelle ainutkertainen mahdollisuus selvittää ilman seuraamuksia. 1.1.2019 alkaen astui voimaan uusi Poliisihallituksen ja Valtakunnansyyttäjänviraston yhteistyössä tekemä ohjeistus, jonka mukaan ensimmäisellä kerralla poliisi puhuttelee henkilön kuulustelun yhteydessä, sekä voi esitutkintalain nojalla päästää hänet suullisella huomautuksella. Jos henkilö jää kiinni uudelleen, toimittaa poliisi normaalin esitutkinnan, jonka jälkeen asia siirtyy syyttäjälle. Syyttäjän järjestämän puhuttelutilaisuuden kulku ei sinänsä juurikaan muuttunut uuden ohjeistuksen myötä, vaikka siitä tulikin keino puuttua jo hiukan vakaampaa harkintaa huumausaineen käyttöä kohtaan osoittaneen nuoren tilanteeseen. Opinnäytetyössä keskitytään lähinnä syyttäjän järjestämän puhuttelutilaisuuden kulkuun ja siitä käytettäviin vaikuttamisen keinoihin.

Työssä keskitytään aluksi huumausaineiden käytön taustoihin; millaisesta ilmiöstä on kysymys, mitä rikoslaki sanoo huumausaineista, mikä on käyttörikos ja millainen on rangaistuskäytäntö. Teoria koostuu lakien ja lain esitöiden lisäksi kriminologian ja päihdetyön kirjallisuudesta, sekä Valtakunnansyyttäjänviraston ja Poliisihallituksen ohjeistuksista. Laajimmin työssä tutkitaan puhuttelutilaisuuden kulkua. Kuinka puhuttelu järjestetään ja mitä siellä tapahtuu. Mikä on syyttäjän rooli, entä poliisin tai sosi-

aalityöntekijän? Millaisilla keinoilla nuoreen pyritään vaikuttamaan ja kuinka todennetaan, että puhuttelun tavoite, nuoren ymmärrys kyseessä olevan asian rangaistavuudesta, täyttyy? Työssä tutkitaan myös, milloin syyttäjä tekee puhuttelun jälkeen päätöksen syyttämättä jättämisestä ja onko tilanteita, joissa hän puhuttelusta huolimatta päättää nostaa syytteen.

2.2 Tutkimusmenetelmät

Tutkimusmenetelmänä tässä työssä oli lähinnä kvalitatiivinen, eli laadullinen tutkimus. Tähän tutkimusmenetelmään kuuluvat työssä käytetyt kyselytutkimus ja havainnointi, sekä esimerkiksi haastattelut. Tyypillisesti kvalitatiivisessa tutkimuksessa käytetään aineiston keruussa laadullisia metodeja, joissa tutkittavien omat näkökulmat pääsevät kunnolla esille. Kohdejoukon valinta tulee olla tarkoituksenmukainen. (Hirsjärvi, Remes & Sajavaara. 2008, 160.) Työhön valikoituivat nämä tutkimusmenetelmät, koska ne antoivat mahdollisuuden kunnollisen kokonaiskuvan saamiseen puhutteluiden keinoista ja käytännöistä. Havainnointi ja kyselyt myös tukivat toisiaan, kun niiden kohteena oli osin samat henkilöt. Havainnointia suoritettiin seuraamalla viiden eri syyttäjän pitämää puhuttelutilaisuutta, sekä yhtä käräjäoikeuden suullista käsittelyä puhuttelumenettelyyn soveltumattomasta huumausaineen käyttörikoksesta nuorena henkilönä. Toisena tutkimusmenetelmänä työssä käytettiin kyselytutkimusta, joka suoritettiin eri virastoissa huumausainepuhutteluja pitävillä syyttäjillä. Osa kyselyyn vastanneista syyttäjistä olivat jo kokeneempia ja osa oli järjestänyt tilaisuuksia vähemmän. Työtä varten kysyttiin lisätietoa myös aiheeseen perehtyneeltä valtiosyyttäjä Leena Metsäpellolta, sekä menettelyn kouluttajanakin toimivalta kihlakunnansyyttäjä Arto Mikkoselta. Heiltä saatiin lisätietoa muun muassa puhuttelujen määrän muutokseen, sekä Länsi-Suomen alueen suureen puhuttelumäärään verrattuna muuhun Suomeen. Työssä tehtiin myös pienimuotoinen kvantitatiivinen, eli tilastollinen tutkimus, jossa tutkittiin vuonna 2015 Sisä-Suomen syyttäjänvirastossa puhuteltujen nuorten syyllistymistä uudelleen huumausaineen käyttörikokseen. Tutkimuksessa käytettiin hyväksi syyttäjälaitoksen ja poliisin rekistereitä, mutta koska tutkimukseen liittyy erinäisiä epätarkkuuksia, on sen tarkoituksena olla lähinnä suuntaa antava ja mielenkiintoinen lisä, laadullisen tutkimuksen pysyessä työn päämenetelmänä.

3 KRIMINALISOINNIN HISTORIA

3.1 Ihmelääkkeestä ongelmaksi

Kautta aikojen ovat ihmiset käyttäneet päihteitä. Tarve päihtyä on jopa niin vahva, että jotkut tutkijat rinnastavat sen lähes syömisen ja lisääntymisen veroiseksi perustarpeeksi. Pyrittäessä löytämään keinoja nuorten huumeidenkäytön vähentämiseksi on tärkeää tiedostaa, ettemme ole tekemisissä uuden trendin kanssa. Historia ei tunne yhtään päihteistä vapaata sivilisaatiota tai aikakautta. (Aalto, Alho & Niemelä 2018.)

Arkeologisissa kaivauksissa on saatu viitteitä psykoaktiivisten aineiden käytöstä jo melkein 10 000 vuotta sitten. Erilaisilla kasveilla huomattiin olevan mielenkiintoisia vaikutuksia ja näitä kasveja alettiin hyödyntää sekä uskollisissa rituaaleissa, että lääkitsemisessä. Tarkkoja tietoja lääkitsemisestä huumausaineilla on saatavilla noin 5000 vuoden takaa. Suomessa lääkitsemiseen käytettäviä huumaavia aineita olivat esimerkiksi oopiumi, joka 1800-luvun alkupuolella oli kotilääkekaappien vakiovaruste, leikkauksissa paikallispuudutuksena käytetty kokaiini sekä heroini, jota sata vuotta myöhemmin 1900-luvun alkukymmeninä pidettiin erittäin tehokkaana yskänlääkkeenä. Huumausaineiden haitoista oli vasta vähän tietoa ja vanha, haitalliseksi todettu aine vain korvattiin uudella ihmelääkkeellä. Hyvä esimerkki on morfiiniriippuvaiset, joiden vieroitushoidossa käytettiin kokaiinia. Kokaiinin osoittautuessa vahvasti riippuvuutta aiheuttavaksi, korvattiin kokaiini lääkeyhtiöiden uudella keksinnöllä, heroiinilla. Kuten aiemmin kokaiinilla, myöskään heroiinilla ei uskottu olevan juuri minkäänlaisia haittavaikutuksia ja tehokkuutensa, sekä edullisuutensa vuoksi se sai nopeasti jalansijan sodan, tuberkuloosin ja pula-ajan piinaamassa yhteiskunnassa. (Aalto ym. 2018.)

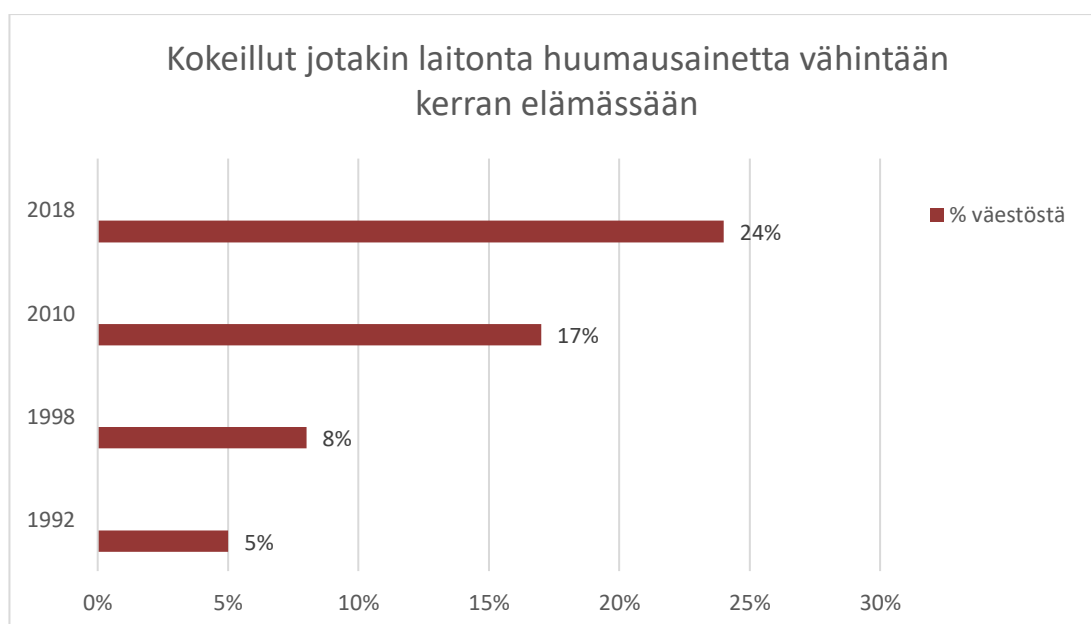
Sota-ajan jälkeen Suomessa herättiin huomaamaan, että huumausaineiden väärinkäyttö oli selvässä kasvussa. Suomi oli maailman ylivoimaisesti suurin heroiinin kulutuksessa ja sai jopa YK:n oopiumkomissiolta huomautuksen, sekä kehotuksen ryhtyä toimiin asian korjaamiseksi. Vaikka huumeita käytettiin runsaasti jo ennen 1960-lukuakin, varsinainen tilastointi asiasta aloitettiin vasta silloin, kun esiin nousi huoli huumeiden käytön lisääntymisestä nuorison keskuudessa. Niin kutsuttu ensimmäinen huu-

meaalto nähtiin Suomessa 1960-luvulla, kun yhteiskunnan muun murroksen yhteydessä myös suhtautumisessa huumeiden käyttöön haettiin vaikutteita ja rikottiin rajoja. Aalto meni kuitenkin nopeasti ohi laskien huumeiden suosiota, kunnes 1990 koettiin toinen huumeaalto, joka nosti huumausaineet taas pinnalle. Tämän toisen aallon peruja ovat eräällä tavalla myös yhteiskunnan nykyinen huumeongelma, sillä toinen huumeaalto ei enää laskenut edeltäjänsä tavoin. (Aalto ym. 2018.)

3.2 Huumausaineiden käytön kehitys

Taulukko 1 kuvaa huumausaineiden käytön kehitystä 1990-luvulta tähän päivään. Terveyden ja hyvinvoinninlaitoksen tekemän selvityksen mukaan 25 vuodessa niiden määrä, jotka ilmoittavat vähintään kerran elämänsä aikana kokeilleensa jotakin laitonta huumausainetta, on lähes viisinkertaistunut. Vuonna 1992 heitä oli 5% väestöstä, vuonna 1998 luku oli 8 % väestöstä, 2010 17 % väestöstä ja vuonna 2018 jo 24% väestöstä. (Terveyden ja hyvinvoinninlaitos 2018.)

Taulukko 1. Kokeillut huumeita vähintään kerran elämässään (Terveyden ja hyvinvoinnin laitoksen 2019.)

Terveyden ja hyvinvoinninlaitoksen tekemä jätevesitutkimus antaa samansuuntaisia tuloksia. Jätevesitutkimuksella saadaan alueellista ja riippumatonta tietoa huumausaineiden käytöstä väestötasolla. Tutkimus suoritetaan parillisina vuosina Suomen suurimpien kaupunkien puhdistamattomista jätevesistä ja se kattaa noin 55% väestöstä. Yhdistämällä jätevesitutkimuksen tietoja muihin tutkimuksiin saadaan kattava kokonaiskuva Suomen huumausainetilanteesta, pystytään laskemaan huumekaupan rahallista arvoa, sekä vertaamaan määrää poliisin ja tullin tekemiin takavarikkoihin. (Terveyden ja hyvinvoinninlaitos 2018.)

3.3 Oman käytön kriminalisointi

Ensimmäiset maininnat huumausaineista lainsäädännössämme löytyvät vuodelta 1322, jolloin huumeiksi määriteltiin opiaatit, morfiini ja heroini. Vuonna 1956 huumausaineiden levittäminen ja maahantuonti kiellettiin, mutta käyttö määriteltiin rangaistavaksi vasta vuonna 1966, ensimmäisen huumeaallon tuomien ongelmien alkaessa näkymään yhteiskunnassa. Tällöinkään suhtautuminen oman käytön rangaistavuuteen ei ollut aivan kiistaton, mutta kriminalisoinnilla haluttiin vahvistaa huumeiden vastaisia asenteita sekä viestittää selkeästi, ettei huumeiden käyttö kuulu suomalaisen yhteiskuntaan. Vuonna 2001 rikoslakiin lisättiin uutena nimikkeenä tämän opinnäytetyön pohjana oleva huumausaineen käyttörikos, jota käsitellään tarkemmin luvussa neljä. (Piisi 2001, 132- 133. VKS:2018:2, 1.)

Kriminalisoinnista välineenä vaikuttaa huumausaineiden käytön tuomiin ongelmiin löytyy kuitenkin myös vastakkaisia mielipiteitä. Oman käytön kriminalisointia verrataan muun muassa kieltolakiin. Tiukkoja huumelakeja vastustavat perustavat väitteensä ajatukseen, etteivät eri puolilla maailmaa käytössä olevat tiukatkaan rajoitukset ja sanktiot ole onnistuneet poistamaan huumeongelmaa, vaan kyse on yhteiskunnassa syvemmillä piilevistä epäkohdista. Eräänlainen kategoriansa klassikkoteos Hyvä vihollinen, huumausainepoliittikkaa pohjolassa (Christie & Bruuni 1986) nostaa esiin ajatuksen, että tehtäessä huumeista konkreettinen syntipukki, voidaan ohjata keskustelua pois näistä yhteiskunnan monimutkaisista ongelmista, sekä neuvottomuudesta ratkaista niitä. Cristien ja Bruun sanoin ”yksi vaarallisimmista huumeiden käyttövoista on niiden poliittinen käyttö”.

Tasaisesti esiin nousee myös kyseenalaistuksia huumeiden terveyshaitoista. Pyritään löytämään tutkimustuloksia, jotka osoittavat esimerkiksi alkoholin haitat merkittävästi suuremmiksi ja näin perustelemaan näkemystä huumausaineen käytön rangaistavuuden poistamiseksi. Koska osa nuorista on hyvinkin perillä näistä vaihtoehtoisista ajatusmalleista, joita esimerkiksi Vihreiden nuorisojärjestö aktiivisesti tuo esiin, on myös puhutteluja pitävän syyttäjän hyvä olla perillä niihin liittyvistä pääajatuksista ja trendeistä. (Välimaa 2013.)

Vasta-argumenteista huolimatta Suomi on sitoutunut Yhdistyneiden kansakuntien huumausaineiden vastaisiin sopimuksiin. Selkeä poliittinen kanta on taloudellisten, terveydellisten ja sosiaalisten haittojen ehkäisemiseksi lainsäädännöllä ja yhteiskuntapoliittisilla toimilla ehkäistä huumausaineiden kysyntää ja tarjontaa, vähentää niiden aiheuttamia terveyshaittoja, ohjata huumeongelmaiset hoitoon mahdollisimman aikaisessa vaiheessa sekä varmistaa rikosvastuun toteuttaminen. Näiden tavoitteiden saavuttamiseksi Suomi tekee aktiivisesti kansainvälistä yhteistyötä, sekä on mukana suunnittelemassa yhteisiä tavoitteita ja toimintatapoja Euroopan unionissa. (Piisi 2001, 16- 17. Laki ehkäisevän päihdetyön järjestämisestä 523/2015. Terveyden ja hyvinvoinnin laitos 2019.)

4 HUUMAUSAINEN KÄYTTÖRIKOS NUORENA HENKILÖNÄ

4.1 Nuorten huumeiden käyttö

Nuorten huumausaineen käytön yleisyyttä voidaan arvioida erilaisten tahojen tekemien kyselytutkimusten, sekä sosiaali- ja terveystieteiden tutkimuslaitosten toimenpideilastojen avulla. Oikeuspoliittinen tutkimuslaitos on tehnyt vuosina 1995, 1996, 1998, 2001, 2004, 2008, 2012 ja 2016 Nuorisoriikollisuuskyselyn, jossa on selvitetty muun muassa 15- 16-vuotiaiden nuorten huumeiden käyttöä. Vuonna 2008 kuusi prosenttia koululaisista ilmoitti kokeilleensa marihuanaa tai hasista ainakin kerran viimeisen vuoden aikana. Vuonna 2012 heitä oli jo yhdeksän prosenttia, mutta 2016 se putosi taas kuuteen prosenttiin. Vuosina 1995, 1999, 2003, 2007, 2011 ja 2015 tehty Eurooppalainen koululaistutkimus ESPAD on samoilla linjoilla. Tutkimukset antavat myös viitteitä siitä, että ensimmäinen kokeilukerta ajoittuu usein juuri tähän 15 -16-vuoden ikään. (Raitasalo, Huhtanen & Miekka 2015, 22-23.)

4.2 Huumausaineen käyttörikosuudistus

Huumausaineen käyttörikosuudistusta koskeva laki astui voimaan 1. syyskuuta 2001. Lakiin lisättiin tuolloin uusi rikostunnusmerkistö huumausaineen käyttörikos, kun aiemmin huumeiden käyttö oli ollut rangaistavaa huumausainerikoksena. Huumausainerikoksen enimmäisrangaistus on kaksi vuotta vankeutta, jonka takia siitä ei voitu määrätä sakkoa rangaistusmääräysmenettelyssä. huumausainerikoksena (Rikoslaki 39/1889.) Varsinkin nuorten, ensikertaa huumausaineita kokeilevien nuorten kohdalla nopea puuttuminen nähtiin ensiarvoisen tärkeäksi, joten raskaaksi koettua tuomioistuimenmenettelyä ei pidetty toimivana. Hallituksen esityksessä HE 213/2000 vp ja lakivaliokunnan mietinnöissä LaVM 13/2001 vp pohdittiin myös, että tuomioistuimenmenettelyn riskinä on, ettei syyttäjä välttämättä nosta syytettä prosessin raskauden vuoksi. Erot alue- ja syyttäjakohtaisesti olivat suuria ja linjaa haluttiin yhtenäistää. (Kainulainen 2006, 44.)

”Alle 18-vuotiaan kohdalla lastensuojeluviranomaisten toimenpiteet voivat usein olla rangaistusta tarkoituksenmukaisempia. Toimenpiteistä luopuessaan poliisi ja syyttäjä

voivat antaa rikokseen syylistyneelle suullisen huomautuksen. Viranomaisen puhuttelu, jossa tehdään selväksi teon rikollinen luonne, moitittavuus ja vaihtoehtoiset rikosoikeudelliset seuraamukset, voi olla asianmukaisesti käytettynä tehokas keino puuttua erityisesti nuoren käyttäytymiseen. Viranomaisen puuttumista nuoren käyttäytymiseen on syytä korostaa esimerkiksi kutsumalla puhutteluun nuoren huoltaja.” (LaVM 13/2001.)

Valtakunnansyyttäjänvirasto antoi vuonna 2006 yleisen ohjeen dnro 34/31/06 seuraamuksen määräämisestä huumausaineen käyttörikoksesta ja tämä ohje oli määrävänä puhuttelukäytännön muovautuessa nykyisenlaiseksi. 1.1.2019 astui voimaan uusi, poliisihallituksen kanssa yhteistyössä päivitetty ohje VKSV:2018:2 seuraamuksen määrääminen huumausaineen käyttörikoksessa, jonka oleellisin muutos on puhuttelukertojen määrän muutos yhdestä kahteen. Kun nuori jää kiinni ensimmäistä kertaa huumausaineen käyttörikoksesta, puhuttelu pidetään poliisin toimesta esimerkiksi kuulus- telun yhteydessä. Tällöin on esitutkintalain nojalla mahdollisuus antaa nuorelle suullinen huomautus, sekä kannustaa päiheteettömyyteen. Jos nuori tämän jälkeen jää uudelleen kiinni huumausaineen käyttörikoksesta, toimitetaan asiassa esitutkinta ja juttu siirtyy syyteharkintaan. Syyttäjän järjestämän suullisen neuvottelun käytännöt eivät oleellisesti muuttuneet uuden ohjeen myötä.

4.2.1 Huumausaineen käyttörikos

Rikoslaki 39/1889 50:2a§ määrittelee huumausaineen käyttörikoksen rikokseksi, jossa joku käyttää, taikka omaa käyttöönsä varten laittomasti pitää hallussaan, tai yrittää hankkia vähäisen määrän huumausainetta. Huumausaineen käytön ja huumausaineen hallussapidon tai hankkimisen yritys pidetään tunnusmerkistössä erillään. Tästä joh- tuen tunnusmerkistössä mainittu vähäinen määrä viittaa ainoastaan hallussapitoon tai hankinnan yritykseen. Suurenkin määrän käyttö katsotaan siis aina aineen laadusta riippumatta käyttörikokseksi, jos kerrallaan omaa käyttöä varten hallussa pidetty määrä on ollut vähäinen.

Rangaistusasteikko huumausaineen käyttörikoksessa on sakkorangaistuksesta enintään kuuden kuukauden vankeuteen. Taulukko 1 kuvaa Kouvolan hovioikeuspiirin tekemää selvitystä rangaistuskäytännöistä ja siitä käy ilmi, että rangaistukset vaihtelevat 5-25 päiväsakon välillä, jatkuvassa käytössä 15-30 päiväsakon välillä. Taulukon tarkoituksena on yhdenmukaistaa rangaistuskäytäntöjä eri alueiden välillä.

Taulukko 1. VKS:2018:2

Luokka	Huumausaine	Vähäinen määrä	Päiväsakkojen lukumäärä
1.	Hasis Marihuana Khat Lievä ryhmä lääkkeitä	< 10g < 15g < 1kg 100 kpl	- normaali: 10ps - liukuma: 5 – 15ps - jatkuva käyttö: 15 – 20ps
2.	Amfetamiini Amfetamiinin johdannaiset (mm. ekstaasi) Gamma LSD Keskimäinen ryhmä lääkkeitä	< 3g < 10 kpl < 150ml 10 kpl 5 kpl	- normaali: 15ps - liukuma: 10 - 20ps - jatkuva käyttö: 20 – 25ps
3.	Heroini Kokaiini Ankara ryhmä lääkkeitä	< 1g < 1,5g < 3 kpl	- normaali: 20ps - liukuma: 10 - 25ps - jatkuva käyttö: 20 - 30ps

4.2.2 Nuori henkilö rikosentekijänä

Nuorista rikosentekijöistä puhuttaessa ja tutkittaessa esimerkiksi tilastoja nuorten tekemistä rikoksista, on väärinkäsitysten välttämiseksi tärkeää tehdä ero termien välille. Rikosoikeudellinen vastuu alkaa 15-vuoden iästä ja alle 15-vuotiaista on rikosoikeudellisessa sääntelyssä tapana kutsua lapseksi. Huumausainerikollisuuden näkökulmasta alle 15-vuotiaankin tekemä rikos antaa aina syyntoimenpiteisiin, vaikka rikosoikeudellinen vastuu puuttuukin. Näissä tapauksissa sopivien toimenpiteiden harkinta jää sosiaaliviranomaiselle. Nuorella rikosentekijällä taas tarkoitetaan henkilöä, joka rikosentekohetkellä on ollut 15 -20-vuotias. Heitä koskee laki nuorista rikosentekijöistä 262/1940, jossa on määritelty heitä koskevat erityispiirteet rangaistuksen määrittämisestä ja mittaamisesta kohtaan verrattuna aikuisiin rikosentekijöihin. (Niemi 2014.)

Tämän opinnäytetyön aiheen nuorella henkilöllä tarkoitetaan ikäryhmää 15- 17-vuotiaat. Rikoslaki määrittelee useita lievennyksiä ja erityisehtoja nuorena henkilönä tehtyjen rikosten tuomitsemiseen, sekä painottaa muiden tahojen, kuten sosiaaliviranomaisten, toimien tärkeyttä. Tarkoituksena on ottaa huomioon rikosten tekeminen nuoruudessa enemmän ajattelemattomuudesta ja kehittymättömyydestä, kuin tahallisuudesta. Aikuisille määrättyihin rangaistuksiin liittyy myös paljon ongelmallisuutta ja haittavaikutuksia, joilla voisi olla nuoren tulevaisuuden kannalta epäsuotuisia vaikutuksia myös yhteiskunnalliselta kannalta katsottuna. (Niemi 2014.)

5 PUHUTTELUTILAISUUS

5.1 Mikä on puhuttelutilaisuus?

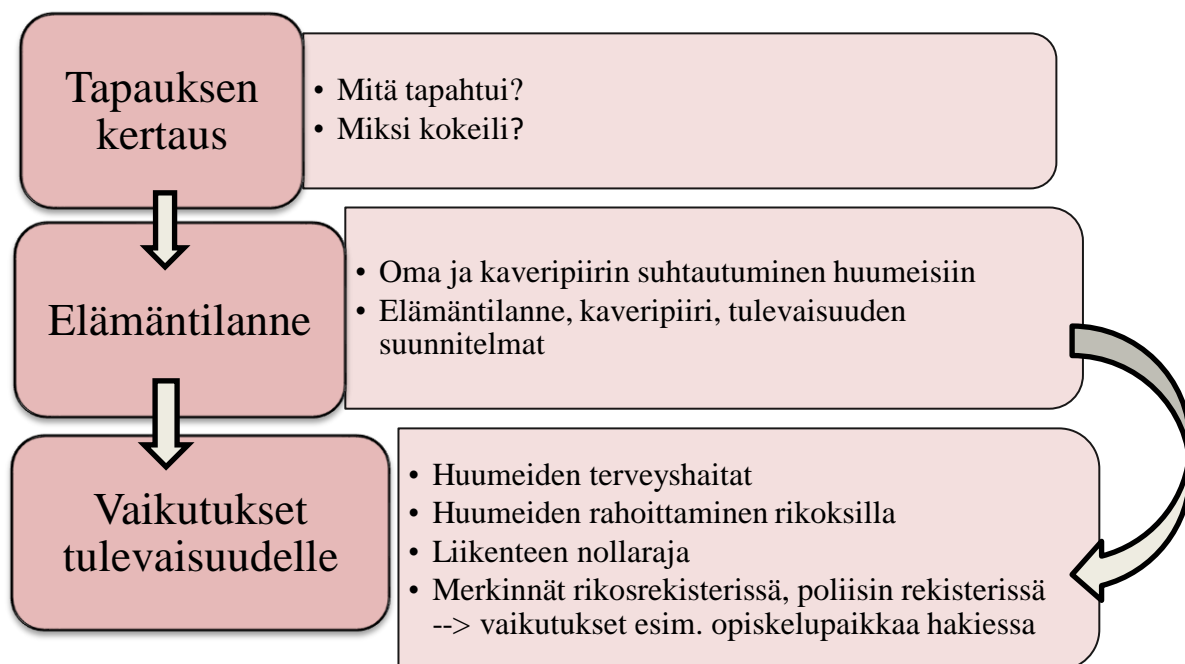
Epäiltäessä huumausaineen käyttörिकosta, kirjaa poliisi tiedot PATJA-asianhallintajärjestelmään. Kun kyseessä on alle 18-vuotias epäilty, ei poliisialoitteista sakkomenettelyä käytetä. Jos kyseessä on nuoren ensimmäinen huumausaineen käyttörikos, järjestetään hänelle mahdollisimman pian esitutkinnan yhteydessä suullinen puhuttelutilaisuus. Tilaisuudessa on poliisin lisäksi läsnä nuoren huoltaja(t), sosiaaliviranomainen, sekä tarvittaessa esimerkiksi nuorisotyöntekijä. Nuorelle pyritään tekemään selväksi teon rikollinen luonne, sekä tuetaan häntä päiheteettömyyteen. Mikäli nuori ei saavu tilaisuuteen, tai hän on jo kerran aiemmin jäänyt kiinni huumausaineen käyttörikoksesta, suorittaa poliisi mahdollisimman nopeasti esitutkinnan ja toimittaa asian syyttäjälle syyteharkintaan. Samassa yhteydessä poliisin tulisi antaa hoito-ohjaus sekä tehdä ilmoitus lastensuojeluviranomaiselle. Syyttäjä ottaa asian mahdollisimman nopeasti käsittelyyn ja tapauksen soveltuessa suulliseen neuvottelutilaisuuteen, kutsuu nuoren huoltajineen paikalle. Myös sosiaalitoimelle varataan mahdollisuus osallistua. Neuvottelutilaisuuden järjestäminen tulisi olla säännönmukainen menettelytapa huumausaineen laadusta riippumatta. (Lausmaa & Hankilanoja 2013, 4-5. Heikinheimo & Lausmaa 2018, 5-6.)

Syyttäjän järjestämää puhuttelutilaisuutta varten on olemassa Valtakunnansyyttäjänviraston laatima runko, jonka mukaan tilaisuus voi edetä. Oheinen kaavio 1 havainnollistaa runkoa. Havainnoinnin ja tehdyn kyselytutkimuksen perusteella lähes poikkeuksetta syyttäjät hyödyntävät runkoa puhuttelussa. Tilaisuuden aluksi syyttäjä kertoo, minkä vuoksi keskustelutilaisuus on järjestetty. Nuorelle painotetaan kaikkien vaihtoehtojen olevan vielä mahdollisia ja lopputuloksen olevan seuraamuksen osalta täysin riippuvainen tilaisuuden kulusta. Mahdollisia seuraamuksia ovat päätös syyttämättä jättämisestä, rangaistusvaatimus tai syytteen nosto. Vaikka tilaisuus pääsääntöisesti tähtää seuraamusluonteiseen syyttämättä jättämiseen, halutaan nuorelle osoittaa teon vakavuus, sekä odotus vastuunotosta.

Ensimmäisenä käydään läpi tilanne, jossa nuori huumausainetta käytti, tilanteeseen johtaneita tapahtumia, sekä syitä kokeilulle. Syyttäjä kartoittaa nuoren suhtautumista huumausaineisiin, hänen kaveripiiriään, kaveripiirin suhtautumista huumausaineisiin sekä nuoren elämäntilannetta kokonaisuudessaan. Myös nuoren perhesuhteet, mahdollinen opiskelu sekä tulevaisuudensuunnitelmat käydään läpi. Huoltajat ja sosiaalitoimi kertovat oman näkemyksensä asiaan. Tilaisuuden luonteen on tarkoitus olla keskustele-
leva, ei syyttelevä tai saarnaava. (Kulmala 2011. VKSV:2018:2.)

Kun nuoren elämäntilanne on käyty läpi, kertoo syyttäjä yleisesti huumausainerikok-
sen vaikutuksista elämälle. Nuoren ja tämän huoltajien kanssa keskustellaan huumaus-
aineiden haitoista, huumausainerikollisuudesta ja eri rekistereihin jäävistä merkin-
nöistä, sekä näiden vaikutuksista esimerkiksi koulutuspaikkaa haettaessa. Nuorta kan-
nustetaan päihteettömyyteen ja mietitään yhdessä keinoja tukea sitä. Puhuttelutilaisuus-
den tulisi selkeästi tuoda ilmi teon lainvastaisuus ja puhuttelumahdollisuuden ainut-
kertaisuus. (Kulmala 2011. VKSV:2018:2.)

Kaavio 1.

Onnistuneen puhuttelutilaisuuden päätteeksi syyttäjä on vakuuttunut nuoren ymmärtäneen tekonsa vaikutukset ja vakavuuden. Nuorelle painotetaan, että huumausaineen käyttö on rikos ja rikoksesta seuraa normaalisti rangaistus. Koska kyseessä on kuitenkin vasta ensimmäinen, tai 1.1.2019 jälkeen toinen syyllistyminen huumausaineen käyttörikokseen, asiassa voidaan tehdä seuraamusluonteisen syyttämättä jättämispäätöksen. Nuorelle painotetaan tilaisuuden ainutkertaisuutta. Tilanteessa, jossa nuori ei kutsusta huolimatta saavu puhutteluun tai puhuttelun aikana ilmenee seikkoja, joiden perusteella toimenpiteistä luopuminen ei ole tarkoituksenmukaista, voi syyttäjä nostaa syytteen, eli siirtää asian käräjäoikeudelle. (Lausmaa & Hankilanoja 2013, 5. Kulmala 2011.)

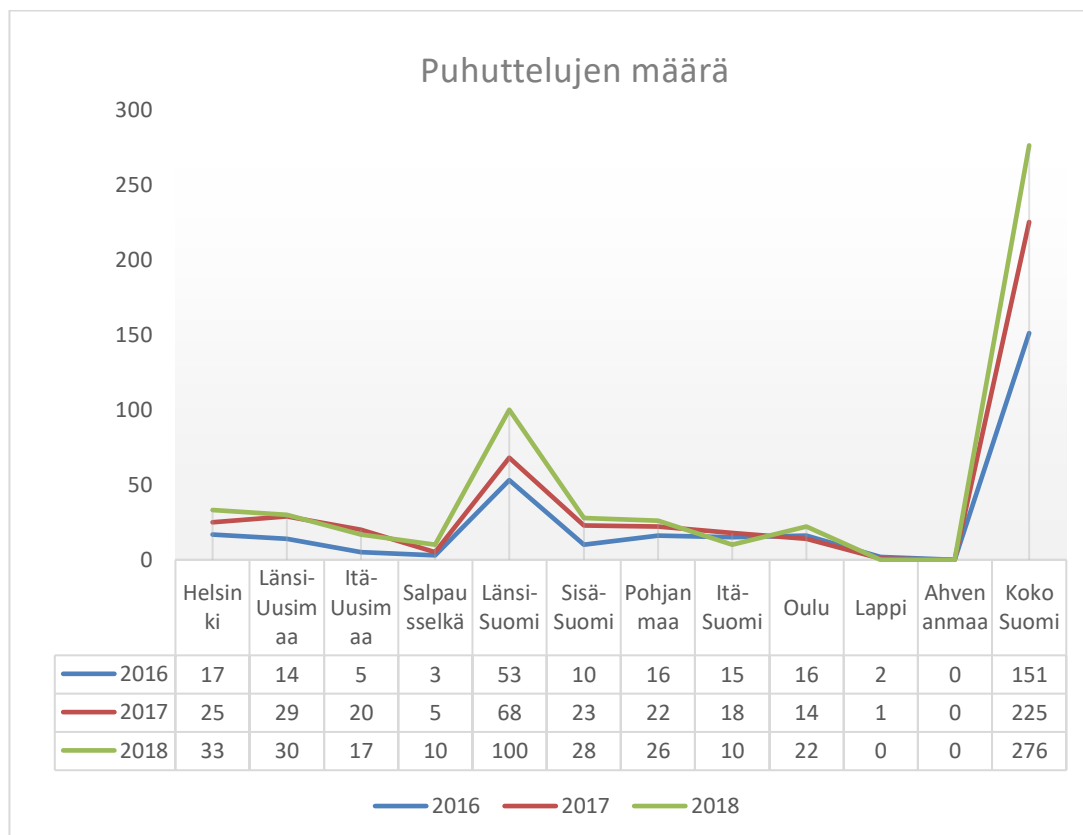
5.2 Puhuttelujen määrä

Puhuttelujen määrä on jatkuvassa kasvussa. Taulukko 2 kuvaa puhuttelumenettelyn käyttöä eri syyttäjänvirastojen, sekä koko Suomen alueilla vuosina 2016-2018. Vuonna 2016 puhutteluja järjestettiin 151 kertaa, kun taas vuonna 2018 määrä oli jomelkein tuplaantunut 276:n kertaan. Vuonna 2018 koko maassa huumausaineen käyttör rikoksia epäiltyjä 15-17-vuotiaita oli 341 kappaletta. Tähän väliin jää nuoret, joihin ei kohdistu toimenpiteitä, puhuttelumenettelyyn soveltumattomat tapaukset, sekä ne, jotka vastoin ohjeistusta käsitellään sakkomenettelyssä. Nykyisellään väliin jäävä määrä on varsin pieni, sillä vaikka poliisitilastojen mukaan puhuttelun alkuaikoina 2002-2004 epäiltyjä oli keskimäärin 518 vuodessa, jätettiin samalla ajalla syyttämättä keskimäärin vain noin 127 alaikäistä. (Kainulainen 2006. Valtakunnansyyttäjänvirasto 2019.)

Valtionsyyttäjä Leena Metsäpellolta kysyttiin mahdollisia syitä puhuttelujen määrän muutokseen. Mahdollisiksi syiksi oli ajateltu poliisin kenttätoiminnan tehostumista nuorten huumeidenkäytön osalta, ohjeistuksen parantumista, jotta nuoret ohjautuvat paremmin sakkomenettelyn sijasta syyttäjälle, sekä nuorten lisääntyntä kiinnostusta huume kokeiluita kohtaan. Vastaukseksi saatiin, ettei asiasta ole saatavilla juurikaan tutkittua tietoa, mutta kaikkien edellä mainittujen asioiden voidaan ajatella vaikuttaneen asiaan. Huomionarvoista on myös, että muutamien vuosien ajan syyttäjiä on eri-

tyisesti koulutettu puhuttelujen pitämiseen huumerikoskursseilla ja tällä uskotaan olevan myös merkitystä puhuttelumenettelyn tehokkaampaan käyttöön. (Metsäpelto sähköposti 20.5.2019.)

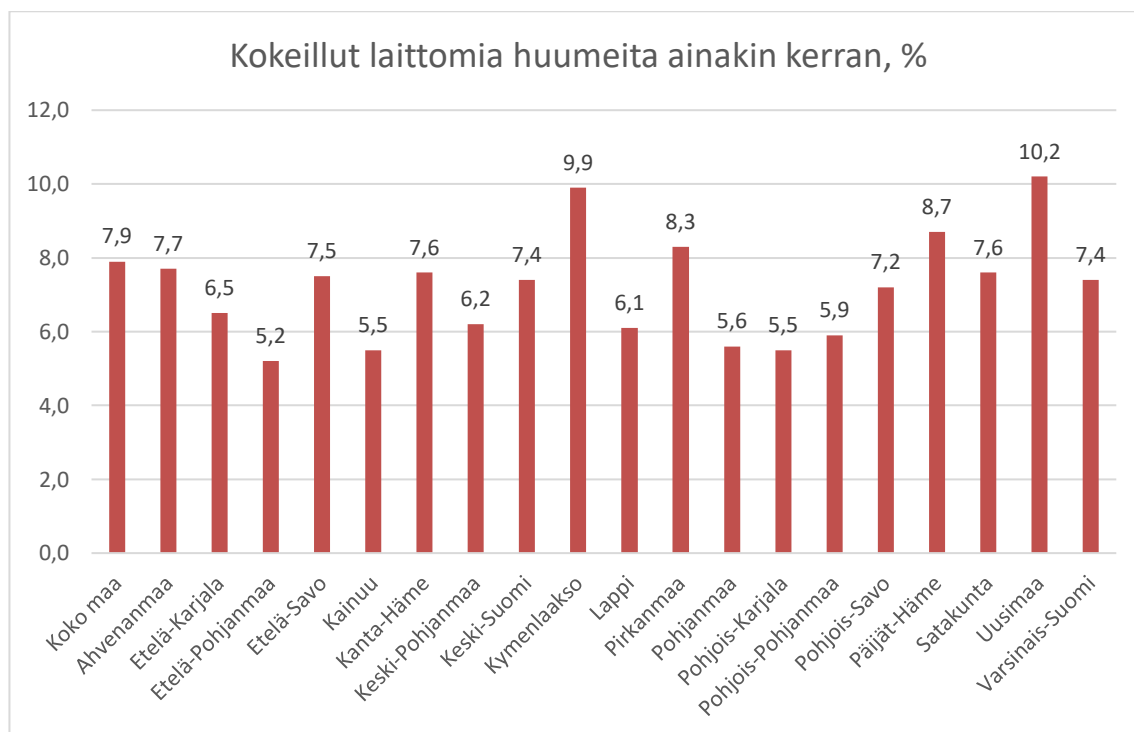
Taulukko 2. Puhuttelujen määrä vuodessa. (VKSV.)

Kuten oheisesta taulukko 2:sta voi huomata, vuosi toisensa jälkeen Länsi-Suomessa on järjestetty puhuttelutilaisuuksia huomattava määrä verrattuna muihin alueisiin. Myös tähän seikkaan haluttiin saada vastaus. Mahdollisia syitä kysyttiin Länsi-Suomen alueella puhutteluista vastaavalta, puhuttelumenettelyn kouluttajanakin toimivalta kihlakunnansyyttäjä Arto Mikkoselta. Myös häneltä saatiin vastaukseksi, ettei tutkittua tietoa asiasta ole saatavilla. Hänen mukaansa on kuitenkin ilmeistä, että Länsi-Suomen alueella sekä poliisi, että syyttäjät ovat noudattaneet ohjeistuksia ja nuoret ovat ohjautuneet puhutteluun, kuten on tarkoitus. Ajatuksena oli, että ero on pikemminkin käytännössä, kuin nuorten huumeidenkäytössä. (Mikkonen sähköposti 20.5.2019.)

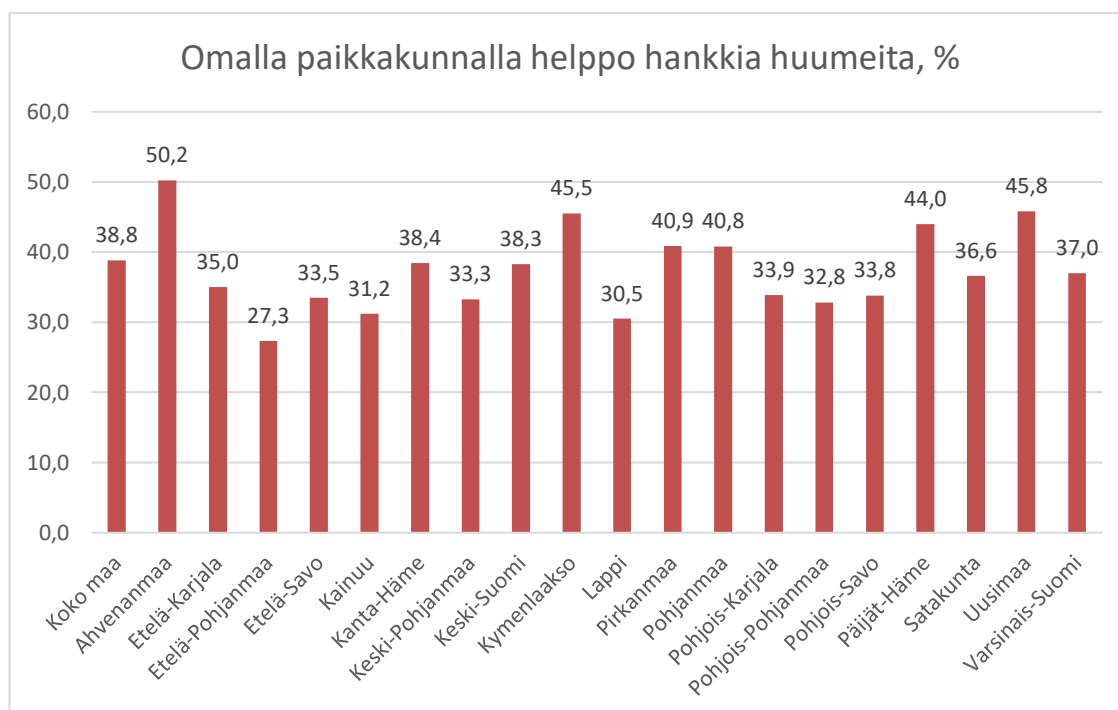
Tämän ajatuksen pohjalta tutkittiin Terveyden ja hyvinvoinninlaitoksen tekemää Kouluterveyskyselyä, jonka yhtenä osa-alueena on nuorten huumeidenkäyttö. Kouluterveyskyselyssä on selvitetty huumausaineiden käytön alueellisia eroja. Tutkittavina aiheina ovat muun muassa kuinka moni alueen 8.-9. luokkalaisista nuorista on kokeillut huumeita, kuinka helpoksi nuoret kokevat huumeiden hankkimisen paikkakunnallaan, sekä asenteita huumeidenkäyttöä kohtaan. Kyselyn tuloksista koostettiin taulukot 3 ja 4. Taulukoista selviää, kuinka moni alueen nuorista kertoo kokeilleensa jotakin laitonta huumetta ainakin kerran ja kuinka helpoksi alueen nuoret kokevat huumausaineen hankkimisen paikkakunnalta. Taulukoista on nähtävissä, että eroja paikkakuntien välillä kyllä on, mutta ne jakautuvat tasaisesti ympäri Suomea. Länsi-Suomen alueeseen kuuluvassa Varsinais-Suomessa laitonta huumetta kertoo kokeilleensa 7,4% nuorista ja Satakunnassa 7,6%. Esimerkiksi Etelä-Suomessa Uudellamaalla luku on 10,2 % ja Kanta-Hämeessä 7,6%. (Taulukko 3.)

Taulukko 3. Kokeillut huumeista ainakin kerran %. (Kouluterveyskysely 2017. Terveyden ja hyvinvoinnin laitos.)

Helppomaksi huumausaineiden hankkimisen arvioivat Ahvenanmaalaiset koululaiset, joista 50% vastasi, että omalla paikkakunnalla on helppo hankkia laittomia huumeita. Seuraavina tulevat Uusimaa (45,8%), Kymenlaakso (45,5%) ja Päijät-Häme (44%). Vaikeimmaksi huumausaineiden hankkimisen arvioivat Etelä-Pohjanmaalaiset koululaiset (27,3%). Myöskään tässä asiassa Länsi-Suomi ei siis eroa muusta Suomesta. (Taulukko 4.)

Taulukko 4. Kuinka helppoa omalla paikkakunnalla on hankkia huumeita %. (Kouluterveyskysely. Terveyden ja hyvinvoinnin laitos.)

Kuten Mikkosen ajatuksena oli, Länsi-Suomen alueelle ei näytä erityisesti keskittyvän muuta Suomea enempää huumausaineita kokeilevia nuoria. Todettiin, että ajatus ohjeistuksen keskimääräistä paremmasta toteuttamisesta vaikuttaa todenmukaiselta ja huomattiin kehityskohteeksi, että Länsi-Suomen toimintatapaa voisi tutkia lisää, jotta tasa-arvoinen kohtelu alueesta riippumatta toteutuisi epäillyn näkökulmasta. Sopiva aika tälle voisi olla käsillä, sillä syyttäjälaitoksen organisaatiouudistus astuu voimaan 1.10.2019 ja samassa yhteydessä ohjeistuksia tarkastellaan ja hiotaan joka tapauksessa vastaamaan toisiaan. (Laki syyttäjälaitoksesta 32/2019.)

6 VAIKUTTAMISEN KEINOT

Puhuttelutilaisuudessa pyritään ennen kaikkea vaikuttamaan nuoren tulevaan käyttäytymiseen. Vaikuttamisen keinoja on useita ja tehokkaassa puhuttelussa on varmasti syytä käyttää niitä monipuolisesti, mutta havaintojen mukaan keinojen välinen suhde vaihtelee syyttäjien välillä. Yhteistä kyselyyn osallistuneille syyttäjille on, että heistä jokainen pyrkii saamaan nuoren puhumaan ja kertomaan itse ajatuksistaan, jotta tilaisuuden luonne olisi nimenomaan keskusteleva, ei saarnaava. Yleisesti nuorten huumeidenkäytön ehkäisemistä käsittelevä kirjallisuus keskittyy lähinnä kertomaan huumeiden terveyshaitoista ja terveyshaitatiedon siirtämisestä nuorille. Syyttäjien vastauksissa korostui kuitenkin näkemys oikeuslaitoksen roolista nimenomaan rikosoikeudellisen puolen esille tuomisesta vaikuttamisen keinona.

Haastattelu suoritettiin kyselytutkimuksena (Liite 1), koska vastauksia haluttiin saada mahdollisimman laajasti eri syyttäjänvirastoista. Kyselytutkimukseen osallistui 19 syyttäjää kuudesta eri syyttäjänvirastosta. Taustatiedoiksi heiltä kysyttiin kolmea asiaa. Ensimmäinen oli kokemus syyttäjänä toimimisesta, jossa vaihtoehtoina alle 2 vuotta, 2 -5 vuotta, 5 -10 vuotta ja yli 10 vuotta. Seuraava kysymys koski syyttäjän pitämien puhuttelujen määrää verrattuna muihin syyttäjiin, tässä vaihtoehtoina vähän, jonkin verran ja paljon. Viimeisenä kysyttiin syyttäjän saaman koulutuksen määrää, liittyen huume puhutteluihin. Vaihtoehtoina oli tässäkin sanalliset vähän, jonkin verran ja paljon. Jokaisen vastauskohdan alla oli myös tilaa, jos vastaaja koki haluavansa avata vastaustaan lisää. Taustatietojen tarkoituksena oli kartoittaa puhutteluja pitävien syyttäjien kokemusta.

Vastaajista seitsemän oli toiminut syyttäjänä yli kymmenen vuotta, kolme 5 – 10 vuotta, kolme 2- 5 vuotta ja kuusi alle kaksi vuotta. Suurin osa vastaajista piti puhutteluita jonkin verran verrattuna muihin alueensa syyttäjiin. Joukossa oli myös muutama kokeneempi vastaaja, joka toimi muutenkin pääsääntöisesti huumesyyttäjänä. Koulutusta tilaisuuden pitämiseen koettiin sen sijaan saadun joko vähän tai jonkin verran. Varsinaisten koulutustilaisuuksien sijasta avoimissa vastauksissa korostui erityisesti oppi, joka saadaan seuraamalla kokeneemman kollegan pitämää puhuttelua.

6.1 Valistava puhetapa

Yksi tapa pyrkiä vaikuttamaan nuoren ajatusmaailmaan on niin sanottu valistava puhetapa, jossa nuorelle pyritään kertomaan huumeaineiden käytön vaaroista ja riskeistä. Huumeiden kerrotaan aiheuttavan sekä terveydellisiä, että sosiaalisia haittoja. Niiden säännöllisen käytön kerrotaan vaikuttavan muistiin ja keskittymiskykyyn, vaikeuttavan koulunkäyntiä ja aiheuttavan masennusta. Nuorelle painotetaan, ettei mietojen ja vahvojen huumeiden välille kannata tehdä eroa, sillä kummankin terveyshaitat ovat kiistattomat. Samalla kuitenkin pidetään merkittävänä huumeaineiden riskejä verrattuna esimerkiksi alkoholin riskeihin. Joidenkin asiantuntijoiden mukaan tämä on kuitenkin nimenomaan yksi valistuspuheen uskottavuuteen vaikuttavista ongelmista, sillä todellisuudessa alkoholi ei tutkimusten mukaan ole vähiten riippuvuutta ja terveydellisiä haittoja aiheuttava päihdeaine, vaan kyse on enemmän suomalaisessa yhteiskunnassa vallalla olevista hyvin liberaaleista alkoholisenteista. Osa nuorista on hyvinkin selvillä myös huumeaineita puoltavista argumenteista ja vaarana on, että valistus menettää uskottavuutensa, jos asioista ei kerrota totuudenmukaisesti. Toisaalta varsinkin miedomprien huumeiden suurimmat riskit liittyvät juuri niiden aiheuttamien haittojen ennustamattomuuteen, eivät niinkään välittömästi ilmaantuviin haittavaikutuksiin. Käytön haittoja perustellaan kokemuksen tuomilla tiedoilla rikollisen elämäntavan tuomasta syrjäytymiskierteestä. (Rantala & Sulkunen 2003).

Syyttäjiltä kysyttiin, pitävätkö he tärkeimpänä vaikuttamisen keinona vetoamista terveydellisiin haittoihin, sosiaalisiin haittoihin, nuoren moraaliin vai johonkin muuhun seikkaan. Kyselyyn vastanneet syyttäjät olivat lähes poikkeuksetta yhtä mieltä siitä, ettei liian pitkälle terveyshaittoihin keskittyvä valistava puhe ole tehokkain keino vaikuttaa nuoreen. Tärkeänä pidettiin kuitenkin niiden sivuamista, sekä muistutusta siitä, ettei kukaan huumeidenkäyttäjä ole etukäteen päättänyt ryhtyä ”narkkariksi”. Sain useita vastauksia, joissa pohdittiin, ettei syyttäjällä ole lääketieteellisiä valmiuksia valistaa terveyshaitoista. Toisaalta myös koettiin, että varsinkin huumesyyttäjät seuraavat näköalapaikalta huumeidenkäytön vaikutuksia ja ovat siksi erittäin päteviä myös kertomaan niistä. Toisena tärkeänä asiana koettiin myös muistuttaa nuoria siitä, ettei kukaan voi sanoa, mitä katukaupasta ostettu aine todellisuudessa sisältää ja kuinka se käyttäjään vaikuttaa. Aineita jatketaan millä vain, joka ulkoisesti on riittävän saman-

näköistä. Miedoksikin mielletty huume voi oikeasti sisältää aivan mitä tahansa myrkyä. *”Tällöin tuon esille esimerkiksi sen, että alkoholinmyyntiä valvotaan ja kun esimerkiksi kaljan ostaa kaupasta, niin tietää, että pullo sisältää kaljaa. Päinvastoin, kun ostaa huumausainetta, ei voi koskaan tietää, että mitä aine todellisuudessa on.”* Raja valistavan puheen pysymisessä uskottavana ja nuorta koskettavana tuntuu olevan hiuksenhieno. (Kursivoidut kohdat lainauksia vastauksista.)

6.2 Seuraamuksiin herättelevä puhetapa

Toinen lähestymistapa on eräänlainen seuraamuksiin herättelevä puhetapa, jossa keskitytään enemmän teon moitittavuuteen sen laittomuuden vuoksi. Tässä puhetyylissä haetaan nuoren moraalialia ja korostetaan vastuuta omista valinnoista. (Hakkarainen & Metso 2003, 45.) Havaintojen mukaan osalla syyttäjistä oli myös taito kerätä nuoren omasta kertomasta seikkoja, joihin linkittää huumausainerikosmerkinnän vaikutukset ja näin herätellä nuorta itseään ajattelemaan valintojensa seurauksia hieman pidemmälle; ”niin sinä kerroit tuossa alussa haluavasi ambulanssinkuljettajaksi, mitä luulet, millä tavalla tällainen merkintä sitten vaikuttaisi siinä kouluun hakiessa, jos tämä touhu jatkuu ja merkintä tulisi?”. Tällaisen puhetavan teho perustuu juuri laittomuudesta aiheutuvien haittojen konkretisoitumiseen oikeassa elämässä. Tutkimusten mukaan asenteet huumeiden käyttöä kohtaan lievenevät jatkuvasti (Kouluterveyskysely 2017.) Voisikin olla tuloksetonta vedota pelkästään nuoren moraaliin, jos tämän itsensä mielestä huumeiden käytössä ei ole mitään väärää. Erityisesti tällaisessa tilanteessa voi olla tehokasta käyttää konkreettisia esimerkkejä huumeiden käytön vaikutuksista tulevaisuuteen ja juuri kyseisen nuoren haaveisiin ja suunnitelmiin.

Kyselyyn vastanneiden syyttäjien vastauksissa korostuikin juuri tämä ”laitonta ja sitä kautta väärää”- ajattelu. Monen syyttäjän ajatuksena olikin, että rooli syyttäjänä on nimenomaan keskittyä kertomaan asian rikosoikeudellisesta puolesta. Rikosvastuun korostaminen nousikin pintaan vastauksissa etenkin niissä tapauksissa, joissa nuori ei itse nähnyt huumeidenkäyttöä kovin pahana tai vääränä. Tällöin nuorelle tehdään selväksi, ettei kyseessä ole oma elämäntapavalinta, vaan rikos, josta normaalisti seuraa rangaistus. Syyttäjiltä kysyttiin myös tarkemmin toimimisesta tilanteessa, jossa nuori itse ei koe huumeidenkäyttöä haitallisena, vaan vetoaa esimerkiksi alkoholin haittoihin

tai tutkimuksiin, joissa huumeita ei nähdä pahana. Eräs syyttäjä totesi painottavansa nuorille, että ”*rikoslaki kohtelee kaikkia samalla tavalla riippumatta siitä, mitä henkilö itse ajattelee huumausaineista*”. Suurin osa vastasi, ettei vastaan ole tullut tällaista tilannetta, jossa nuori olisi alkanut väitellä aiheesta. Eräs tosin vastasi, että ”*(tai sitten heillä on sen verran pelisilmää, että tajuavat ainakin esittää katuvaan, jotta seuraamus jäisi mahdollisimman vähäiseksi)*” Enemmän puhutteluja pitäneille tällaisia tilanteita oli kuitenkin sattunut vastaan useammin. Eräältä kokeneemmalta puhuttelujen pitäjältä sainkin kysymykseen napakan vastauksen: ”*Minä kerron eron olevan laissa, enkä ala väittelemään kannabiksen vaaroista*”. (Kursivoidut kohdat lainauksia vastauksista.)

6.3 Syyttäjien ajatuksia puhuttelun tehosta

Syyttäjiltä kysyttiin heidän ajatuksiaan puhuttelun tehokkuudesta, sekä kokemusta siitä, onko puhuttelumenettelyllä mahdollista vaikuttaa nuoren käyttäytymiseen ja ajatusmaailmaan. Suurin osa tutkimukseen osallistuneista syyttäjistä piti puhuttelutilaisuutta tehokkaana keinona vaikuttaa nuorten huumausaineiden käyttöön. ”*Useimmissa tapauksissa nuori on pohtinut vakavasti omaa tilannettaan ja suhdettaan huumausaineisiin. Näissä tapauksissa puhuttelu on varmasti ollut hyödyllinen osa auttamisverkostoa*”. Tehon uskottiin perustuvan sekä viranomaistoimien kohteeksi joutumisen aiheuttamaan ”pelästymiseen”, että keskustelutilaisuudessa heränneisiin ajatuksiin. Tärkeänä kuitenkin pidettiin, että tilaisuuden luonne on säilynyt keskustelevana ja molemmin puolin kunnioittavana. ”*Puhutteluissa mukana oleva poliisi on kertonut tavanneensa useita puhuttelemiamme nuoria myöhemmin esim. kiertäessään kouluissa ja nuoret ovat itse tulleet kyselemään, että muistatko vielä. Se osoittaa, että tilaisuus on jäänyt mieleen ja että nuori ei ole kokenut puhuttelua nolaavana vaan positiivisena kokemuksena, koska kehtaa vielä jälkepäinkin mennä keskustelemaan poliisin kanssa.*” kertoi eräällä pienemmällä paikkakunnalla toimiva syyttäjä. Niiden nuorten kohdalla, joiden perhesuhteet ovat kunnossa, tehon uskottiin perustuvan myös vanhempien kontrollin kasvamiseen ja asian käsittelyn jatkumiseen kotona. ”*Huoltajan läsnäolo olisi erittäin tärkeää, koska perheen tuki on useimmiten kaikista tärkein asia nuoren auttamisessa*”. Osalla vastaajista oli kuitenkin myös varovaisempia arvioita puhuttelun tehosta ja suurimman tehon epäiltiin olevan jo pelkässä kiinnijäämisessä,

ei niinkään itse puhuttelutilaisuudessa. Vain yksi vastaajista kertoi vastaan tulleen tapauksen, jossa nuori avoimesti kertoi, ettei tilaisuus ollut muuttanut hänen ajatuksiaan. ”*Muistan yhden tapauksen, jossa nuori avoimesti kertoi, että hän ei aio pysyä erossa huumausaineista. Arvostin nuoren rehellisyyttä, mutta kerroin, että sjp:n edellytys on, että nuori kertoo ottaneensa opikseen*”. Pääsääntöisesti puhuttelumenettelyä pidettiin kuitenkin tehokkaana keinona vaikuttaa suurimpaan osaan nuorista, sekä saada heidän pohtimaan asiaa itse. (Kursivoidut kohdat lainauksia vastauksista.)

Eräs kyselyyn vastannut syyttäjä, joka edusti selkeästi kokeneempaa kaartia, teki puhuteltavista nuorista mielenkiintoisen jaon kolmeen eri tyyppiin. Ensimmäiseen kategoriaan kuuluu nuoret, joille kiinnijääminen ja kuulustelu ovat jo itsessään olleet kauhistus. He pelästyvät jo kiinni jäämistä siinä mittakaavassa, etteivät halua jatkossa olla enää missään tekemisissä huumeiden kanssa. Toisen ryhmän muodostavat huumeista ja huume kulttuurista viehättyneet nuoret, jotka ovat ehkä jo vähintään psyykkisesti kiinni huumeissa. Heihin puhuttelulla ei välttämättä ole toivottua vaikutusta. Väliin jää kolmas ryhmä, joihin puhuttelumenettelyllä on mahdollisuus eniten vaikuttaa. Heidän kohdallaan oikein toteutettu keskustelutilaisuus saa heidät ajattelemaan asiaa ja punnitsemaan huumeiden aiheuttaminen haittojen olevan suurempia kuin niistä saatu hyöty. Vaikka kyseessä on vain yhden vastaajan ajatus, oli havainnoiduista puhuteluista selkeästi havaittavissa nämä kolme tyyppiä. Olisikin mielenkiintoista, jos asiasta tehtäisiin tutkimus, kuinka hyvin puhutteluissa profiloitunut tyyppi korreloi nuoren mahdollisen myöhemmän huumausaineiden käytön kanssa.

7 TUTKIMUS POLIISIN REKISTEREIHIN

Eniten hajontaa vastauksissa tuntui olevan kysyttäessä syyttäjän mielipidettä puhuttelun tehokkuudesta. Syynä tähän saattaa olla se, ettei tutkittua tietoa asiasta ole juurikaan saatavilla. Myös osa syyttäjistä itse koki, että olisi kiinnostavaa saada käyttöön tällaista tilastoa. Koska juuri puhuttelun tehokkuus oli yksi työn tutkimusongelmista, tehtiin poliisin rekistereihin tutkimus asiaan liittyen.

Vuonna 2015 Sisä-Suomen syyttäjänvirastossa puhuteltiin 29 nuorta. Jotta tutkimuksessa voitiin hyödyntää poliisin rekistereitä, tarvittiin tutkimuslupa. Tutkimuslupaa haetaan Poliisihallitukselta kirjallisesti ja siinä tulee selostaa lyhyesti tutkimuksen tarkoitus, käytettävät metodit, henkilötietoja sisältävien materiaalien käsittely ja säilytys, sekä eritellä tarkasti tarvittava materiaali. Vuonna 2015 Sisä-Suomen syyttäjänvirastossa puhuteltiin 29 nuorta. Luvan saamisen jälkeen selvitettiin, onko kyseisiin nuoriin kohdistunut tämän jälkeen huumausaineisiin liittyviä rikosoikeudellisia toimenpiteitä. Näihin toimenpiteisiin sisältyy sekä sakkomenettelyssä käsitellyt, että syyttäjälle päätyneet, tuomioon johtaneet tai muulla, kuin ”ei todennäköisiä syitä”- perusteella syyttämättä jääneet asiat.

Kaiken kaikkiaan 29:stä puhutellusta nuoresta kymmenen ei ollut joutunut myöhemmin tekemisiin poliisin kanssa huumeisiin liittyvissä asioissa. Lopuilta löytyi joko yksi tai useampi myöhempi merkintä (Taulukko 5). Niitä, joilta uusia merkintöjä löytyi vain yksi, oli jäljelle jääneistä reilu puolet. Henkilöiden yksityisyyden suojaamiseksi, sekä osan asioista ollessa vielä kesken, työssä ei jaoteltu jäljelle jääneitä yksityiskoh-
taisemmin.

Taulukko 5.

Otanta on varsin pieni, joten suuria johtopäätöksiä on sen perusteella mahdotonta tehdä. Mielenkiintoista on kuitenkin jakautuminen kolmeen suunnilleen yhtä suureen ryhmään. Kyselytutkimukseen vastanneen syyttäjän tekemässä nuorten jaottelussa kolmeen tyyppiin tuntuu olevan jotakin perää. Voisi ajatella, että keskimmäistä ryhmää, eli niitä, joita huumausaineiden käyttö sinänsä kiinnostaisi, mutta jotka eivät ole vielä fyysisesti tai sosiaalisesti koukussa ja joilla on tulevaisuutensa varalle myös haaveita ja suunnitelmia, saattaisi edustaa ryhmä, joka on syyllistynyt vielä yhteen uuteen huumerikokseen, mutta sen jälkeen arvioinut riskit hyötyjä suuremmiksi. Erityisesti tätä ryhmää palvelee myös 1.1.2019 voimaan tullut uudistus, jossa puhuttelukierroksia on kaksi. Ensimmäisen poliisin pitämän puhuttelun jälkeen on vielä toinen mahdollisuus selvittää ilman tulevaisuuteen vaikuttavia merkintöjä.

8 POHDINTA

Lähtökohta opinnäytetyölle oli kiinnostus puhuttelumenettelyyn vaikuttamisen keinona ja nuorille suunnattuna pehmeämpänä versiona varsinaisesta rikosprosessista. Menettelyn tehosta oli hyvin monen suuntaisia ajatuksia riippuen vastaajasta, joten tutkimuksessa haluttiin selvittää, mitä puhuttelussa oikein tapahtuu, kuinka käytännöt vaihtelevat ja mitä puhutteluja pitävät syyttäjät itse ajattelevat tilaisuudesta ja sen tehosta.

Työn aloittamisen jälkeen huomattiin, että kiinnostavuutensa lisäksi aihe on tietyiltä osin myös melko haastava. Aiheesta ei juurikaan ole olemassa täsmällistä kirjallisuutta, vaan sitä lähinnä sivutaan rikoslakia ja päihdevalistusta käsittelevissä kirjoissa. Muina työn lähteinä käytettiin lain esitöitä, puhuttelumenettelyyn liittyviä ohjeistuksia ja materiaaleja, sekä esimerkiksi eri viranomaisten verkkosivuja.

Tutkimusta aloittaessani olin myös toiveikas, ettei puhutelluilta nuorilta juurikaan löytäisi uusia merkintöjä. Tämä tuntui myös olevan monen kyselyyn vastanneen syyttäjän ajatus. Huomattavaa onkin, että vastoin tutkimuksen ennako-odotuksia, uusia rikoksia on reilusti yli puolella tutkituista. Olisi erittäin mielenkiintoista tietää, mikä olisi prosentti esimerkiksi kymmenen vuoden päästä. Erityisen kiinnostava olisi sen noin kolmanneksen tilanne, jolle on tullut yksi uusi merkintä. Jääkö huumausainekokeilut näihin vai jatkuuko suunta samana. Otanta oli myös varsin pieni, joten kiinnostavaa olisi vastaava selvitys koko Suomen alueelta. Toisaalta tulokseen saattaa vaikuttaa myös se, että jo kerran huumausainerikokseen syyllistyneiltä henkilöiltä löytyy poliisin rekistereistä niin sanottu ”H-merkintä”, jonka johdosta he saattavat joutua poliisin tarkastamaksi helpommin kuin henkilö, jolta merkintää ei löydy. Riski kiinnijäämiseen on siis suurempi, kuin henkilöllä, joka ei ole aiemmin syyllistynyt huumausainerikokseen.

Kaiken kaikkiaan keskustelutilaisuus koetaan kuitenkin oikein käytettynä tehokkaana mahdollisuutena vaikuttaa nuoren tulevaisuuden suuntaan. Niin kuin kaikessa rikollisuudessa, myös tässäkin on toki olemassa marginaalinen ryhmä, joiden käytökseen

yhteiskunnan tukitoimilla ei ole merkitystä. Koska kyseessä on kuitenkin nuoret henkilöt, on tämä ryhmä onneksi suhteellisen pieni. Keskiavertu nuorille, joilla ei ole elämässään suuria haasteita esimerkiksi perhesuhteissa, tällainen viranomaistoimien kohteeksi joutuminen on tilanne, johon ei ehdoin tahdoin hakeuduta uudelleen. Tämä on ehkä myös se kohderyhmä, jota silmällä pitäen puhuttelun keinoja ja käytäntöjä on hyvä jatkossakin tarkastella. Niiden nuorten kohdalla, joille huumeongelma on jo päässyt syntymään, ja joihin tällä menettelyllä ei juurikaan ole tehoa, on usein kyse muutenkin syvemmistä, useammalla elämän osa-alueella olevista ongelmista. Mahdollisuudet ja ammattitaito heidän tulevaisuuden suuntansa ohjaamiseen löytyy sosiaali- ja terveysalan ammattilaisilta, ei oikeuslaitokselta. Näissä tapauksissa poliisin ja syyttäjän keinot ovat lähinnä varmistaa, että nuori on näiden palvelujen piiriin ohjattu. Toisaalta voidaan kuitenkin myös pohtia, onko järjestelmä oikeudenmukainen, jos sen teho korreloi sosiaalieconomisen aseman kanssa ja olisiko sitä tällöin syytä kehittää niiden nuorten osalta, joiden tukiverkostoissa on puutteita.

Kesken työn valmistui uusi ohjeistus puhuttelumenettelyn muuttumisesta kaksiosaiseksi. Uusi ohjeistus on tehty Poliisihallituksen ja Valtakunnansyyttäjänviraston yhteistyössä, jolloin on pyritty varmistamaan viranomaisten saumaton yhteistyö. Mietittäessä syitä Länsi-Suomen alueen suureen puhuttelumäärään verrattuna muihin alueisiin, oli yhtenä esiin nousseena huomiona oikeanlainen toiminta poliisista lähtien. Yhteistyössä tehty ohje voikin olla se avain, jolla jokainen viranomaisen osaa toimia oikein ja oikea-aikaisesti. Kaksiosainen puhuttelumenettely myös onnistuu toivottavasti ravistelemaan nuoria entistä paremmin, jotta kokeilut eivät johtaisi tulevaisuuden oikeussaleissa.

LÄHTEET

- Aalto, M., Alho, H. & Niemelä, S. 2018. Huume- ja lääkeriippuvuudet. Duodecim. Viitattu 19.1.2019. http://www.terveysportti.fi.lillukka.samk.fi/dtk/pit/koti?p_artikkeli=inf04549&p_selaus=27473
- Auramies, J. 2018. Narkomaanista päihdeohjaajaksi elpynyt Pasi: "Nuoret saavat nykyään helpommin huumeita kuin alkoholia" – raaka bisnes lypsää lopulta varakkaimmankin nuoren kuivaksi. MTV uutiset 4.11.2018. Viitattu 3.1.2019. www.mtv.fi
- Christie, N. & Bruun, K. 1986. Hyvä vihollinen. Huumausainepolitiikkaa pohjolassa. Espoo
- Ehkäisevän päihdetyön toimintaohjelma. Terveiden ja hyvinvoinnin laitoksen www-sivut. <https://thl.fi/fi/tutkimus-ja-kehittaminen/tutkimukset-ja-hankkeet/ehkaisevan-paihde-tyon-toimintaohjelma>. Viitattu 10.4.2019
- HE 213/2000 vp. Hallituksen esitys eduskunnalle laeiksi rikoslain ja pakkokeinolain 5 luvun 11 §:n muuttamisesta
- Hakkarainen, P. & Metso, L. (2003): Huumeiden käytön uusi sukupolvi. Helsinki: Stakes
- Heikinheimo, S. & Saukoniemi, T. 2018. Menettely huumausaineen käyttörikosta koskeissa asioissa. Poliisihallituksen ohje POL-2018-49612.
- Hirsjärvi, S., Remes, P. & Sajavaara, P. 2008. Tutki ja kirjoita. 13. 14., osin uudistetupainos. Helsinki: Tammi.
- Jätevesitutkimus. 2018. Terveiden ja hyvinvoinnin laitoksen www-sivut. <https://thl.fi/fi/tutkimus-ja-kehittaminen/tutkimukset-ja-hankkeet/jatevesitutkimus>. Viitattu 20.5.2019.
- Kainulainen, H. 2006. Seuraamuskäytäntö huumausaineen käyttörikoksissa. Oikeuspoliittinen tutkimuslaitos. Helsinki: Hakapaino Oy
- Kulmala, K. 2011. Oppimateriaalia huumausainerikosten peruskurssilta 3.10.2011. Valtakunnansyyttäjänvirasto.
- Laki ehkäisevän päihdetyön järjestämisestä 24.4.2015/523
- Laki oikeudenkäynnistä rikosasioissa 11.7.1997/689
- Laki syyttäjälaitoksesta 32/2019
- LaVM 13/2001 vp. Hallituksen esitys laeiksi rikoslain ja pakkokeinolain 5 luvun 11 §:n muuttamisesta
- Lausmaa, H. & Hankilanoja, A. 2013. Menettely huumausaineen käyttörikosta koskeissa asioissa. Poliisihallituksen ohje 2020/2013/4841.

Metsäpelto, L. Huumausainepuhutteluihin liittyvä lopputyö. Vastaanottaja: Salo, Sanni. Lähetetty 20.05.2019 klo 09:42. Viitattu 21.5.2019.

Mikkonen, A. Huumausainepuhutteluihin liittyen. Vastaanottaja: Salo, Sanni. Lähetetty 20.05.2019 klo 14:57. Viitattu 21.5.2019.

Niemi, H. 2014. Lasten ja nuorten rikoksenteijöiden seuraamukset. Haaste 4/14. Viitattu 17.1.2019. <https://www.haaste.om.fi/fi/index/lehtiarkisto/haaste42014/las-tenjanuortenrikoksenteijoidenseuraamukset.html>

Piisi, R. 2001. Huumetyö. Helsinki: Tammi

Rikoslaki 19.12.1889/39

Kouluterveyskysely. 2018. Terveiden ja hyvinvoinnin laitoksen www-sivut. <https://thl.fi/fi/web/lapset-nuoret-ja-perheet/tutkimustuloksia>. Viitattu 22.5.2019.

Sulkunen, P., Rantala, K. & Määttä, M. (2003): Kantaa ottamattomuuden etiikka ja ehkäisevän päihdetyön ongelma kulutusyhteiskunnassa – esimerkkinä Klari-projekti. Janus 11(2)

Tuomi, T. 2018. Liikenneturvallisuuden karu kuva: Porissa joka kolmas rattijuoppo kärehtää huumeista – kortin voi menettää, vaikka ei käryäsi rysän päältä ratista: "Nuorelle saattaa tulla järkytyksenä". Satakunnan kansa 29.12.2018.

Varjonen V. 2015. Huumetilanne Suomessa 2014. Terveiden- ja hyvinvoinninlaitoksen selvitys. Tampere: Juvenes print – Suomen yliopistopaino.

VKS:2002:3. Valtakunnansyyttäjän ohjeet ja määräykset. Seuraamuksen määrääminen huumausaineen käyttörikoksesta. Valtakunnansyyttäjänvirasto, Helsinki.

VKS:2018:2 Valtakunnansyyttäjän ohjeet ja määräykset. Seuraamuksen määrääminen huumausaineen käyttörikoksesta. Valtakunnansyyttäjänvirasto, Helsinki.

Välimaa, M.2013. Vihreät nuoret: Rangaistavuus poistettava kaikesta huumeiden käytöstä. Helsingin Uutiset 19.12.2013. Viitattu 16.1.2019. <https://www.helsingin uutiset.fi/artikkeli/138026-vihreat-nuoret-rangaistavuus-poistettava-kaikesta-huumeidenkaytosta?page=1>

Huumausaineen käyttörikos nuorena henkilönä – puhuttelutilaisuus

1. Taustatiedot

I. Kauanko olet toiminut syyttäjänä

- alle 2 vuotta
- 2 - 5 vuotta
- 5 – 10 vuotta
- yli 10 vuotta

II. Pidätkö puhutteluja verrattuna muihin syyttäjiin

- vähän
- jonkin verran
- paljon

III. Oletko saanut koulutusta tilaisuuden pitämiseen?

- vähän
- jonkin verran
- paljon

2. Puhuttelutilaisuus

- I. Onko sinulla tietty ”runko”, jonka mukaan etenet tilaisuudessa? Millainen?
- II. Pyritkö saamaan nuoren puhumaan vai kuuntelemaan?
- III. Pidätkö tärkeimpänä vetoamista terveydellisiin haittoihin, sosiaalisiin haittoihin, nuoren moraaliin vai johonkin muuhun seikkaan?
- IV. Vaikuttaako huoltajan / sosiaalitoimen edustajan läsnäolo mielestäsi tilaisuuden tehokkuuteen pyrittäessä ennaltaehkäisemään nuoren huumeidenkäyttöä tulevaisuudessa?
- V. Millaisia ajatuksia sinulla on puhuttelutilaisuuden tehokkuudesta? Koetko että tilaisuudessa on mahdollisuus vaikuttaa nuoren käyttäytymiseen ja ajatusmaailmaan?
- VI. Entä tilanteet, joissa nuori ei koe huumeidenkäyttöä haitallisena, vaan vetoaa esimerkiksi alkoholin haittoihin tai tutkimuksiin, joissa huumeita ei nähdä pahana?
- VII. Onnistuneen tilaisuuden jälkeen kirjoitetaan yleensä päätös syyttämättä jättämisestä. Entä jos tilaisuus ei ollut onnistunut eikä nuori osoittanut merkkejä muuttuneesta asenteesta ja vastuunotosta?

